

УДК 1:378.147:32

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.9>

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЗРІЛОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Олександр Горбань

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
факультет суспільно-гуманітарних наук, кафедра філософії та релігієзнавства
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2321-5963>*

Світлана Вінтонів-Бахарєва

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
факультет суспільно-гуманітарних наук, кафедра філософії та релігієзнавства
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-3924-051X>*

Леонід Панасюк

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
факультет суспільно-гуманітарних наук, кафедра політології та соціології
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4216-8808>*

У статті розглянуто взаємозалежність філософської рефлексії та критичного мислення у формуванні політичної зрілості здобувачів вищої освіти. У контексті трансформації демократичних суспільств та зростання загроз когнітивної маніпуляції з боку медіа й політичних акторів проблема розвитку здатності до самостійного політичного мислення набула особливої актуальності. Здійснений огляд літератури засвідчує недостатню концептуалізацію феномена політичної зрілості в освітньому дискурсі, що зумовлює потребу у філософському осмисленні механізмів її становлення. Метою дослідження є з'ясування того, як критичне мислення функціонує як інструмент подолання інфантилізованої політичної свідомості та які освітні умови сприяють розвитку політичної суб'єктності. Показано, що формування політичної зрілості є результатом подолання когнітивної пасивності через залучення здобувачів до рефлексійно-діалогічних освітніх практик. Проаналізовано потенціал трансдисциплінарних модулів і проєктної діяльності як ефективних педагогічних стратегій. Акцентовано на значущості демократизації освітнього середовища, контекстуалізації знань та легітимації помилок як ресурсу розвитку. Результатом дослідження є теоретичне узагальнення ключових умов, інституційних та змістових чинників, а також когнітивно-комунікативних механізмів формування критично мислячої, політично зрілої особистості в системі вищої освіти. Здійснено філософське осмислення освітнього процесу як простору становлення політичної суб'єктності через рефлексію, діалог і досвід автономного мислення. Обґрунтовано, що політична зрілість формується не лише шляхом засвоєння знань, а насамперед через включення у практики смислотворення, дискусії та відповідальності за прийняті рішення. Перспективами подальших досліджень є вивчення валідних індикаторів політичної зрілості, здатних унаочнити рівень сформованості самостійного політичного мислення у здобувачів освіти. Необхідним етапом подальшого наукового пошуку є емпіричне вивчення ефективності окремих педагогічних підходів (зокрема, міждисциплінарного моделювання, рефлексійно-проєктного методу, міжпозиційного діалогу). Також окреслюємо потребу у поглибле-

ному аналізі трансформації педагогічної ролі викладача – від носія готового знання до фасилітатора критичної свідомості, від транслятора інформації до метафізичного посередника між логікою теорії та етикою дії.

Ключові слова: критичне мислення, політична свідомість, вища освіта, рефлексивна культура, міждисциплінарний підхід, освітнє середовище, педагогічна взаємодія.

Постановка проблеми. У сучасному світі, позначеному глобальними трансформаціями та викликами для демократичного розвитку, формування політичної зрілості громадян набуває особливої значущості. Вища освіта, як ключова інституція впливу на світогляд молодого покоління, покликана не лише професіоналізувати особистість, а й плекати її як активного, відповідального, здатного до самостійного мислення учасника політичного життя. Проте аналіз наукового дискурсу свідчить про недостатню розробленість філософських засад формування політичної зрілості у вищій школі, особливо в контексті поєднання критичного мислення з рефлексивними практиками. Передумовами цього дослідження стали як вітчизняні освітні реформи, що декларують розвиток компетентностей громадянської відповідальності, так і загальноєвропейські освітні орієнтири, які актуалізували потребу у філософській підтримці демократичних практик. Водночас виявлено суперечність між нормативною декларацією розвитку громадянських чеснот та реальною відсутністю глибокої рефлексії політичної ідентичності в освітньому процесі. Основною проблемою дослідження було осмислення того, яким чином філософська рефлексія та критичне мислення можуть забезпечити засадничу основу для набуття політичної зрілості здобувачами вищої освіти. Увагу дослідження зосереджено на виявленні концептуальних механізмів впливу філософського осмислення політичного буття на становлення громадянської позиції та здатності молоді до критичної оцінки соціально-політичних процесів.

Аналіз наукових джерел і публікацій. У вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі формування політичної зрілості розглядалося як результат цілісного виховного процесу, тісно пов'язаного з розвитком критичного мислення та філософської рефлексії. Розуміння політичної компетентності як внутрішньої потреби в осмисленні суспільно-політичних процесів було запропоновано в роботах, присвячених філософії освіти та теорії демократії. Зокрема, у праці Ю. Ємельянової звернено увагу на роль філософської культури як підґрунтя інтелектуальної автономії майбутнього громадянина [1].

У наукових студіях останнього десятиліття було зафіксовано поступове зміщення акцентів із традиційного трактування освіти як трансляції знань. На думку О. Блискун та ін., освіта почала усвідомлюватися як простір смислових пошуків, у межах якого філософська рефлексія розглядалася засобом етичного самовизначення особистості [2]. У згаданому контексті критичне мислення інтерпретувалося не лише як когнітивна здатність, а як вияв моральної зрілості суб'єкта, здатного до відповідального вибору. Роль вищої школи у формуванні критично мислячої особистості аналізувалася в межах міждисциплінарних досліджень, що поєднували філософію, політичну психологію та педагогіку. У праці Р. Пріми було встановлено, що систематичне застосування філософських методів аналізу під час освітнього процесу сприяло розвитку політичної рефлексії як вияву автономного мислення [3].

У філософській думці останніх років спостерігалось зростання інтересу до понять «громадянська відповідальність», «політична зрілість», «критичне усвідомлення». Дослідження А. Загорського [4] засвідчило, що критичне мислення є необхідною умовою суб'єктності в соціальному полі. Така суб'єктність проявлялася через здатність до самоаналізу, критики політичних меседжів і розуміння ціннісного підґрунтя рішень. Теоретичні засади

розвитку критичного мислення в освітньому середовищі було проаналізовано у роботах О. Поліщук та В. Дудченко [5], де стверджувалося, що відсутність рефлексивного підходу до навчання знижує рівень політичної активності студентів та формує пасивну громадянську позицію. Натомість включення філософської рефлексії сприяло формуванню соціального інтелекту.

Зарубіжні дослідники, зокрема Б. Уїлсон (B. Wilson) [6] та С. Апплін (S. Applin) [7], значно розширили методологічні підходи до вивчення трансформаційного навчання. Вчені зазначають, що цей процес передбачає особистісне перетворення, засноване на сумніві, аргументації та переосмисленні. Було встановлено, що саме критичне осмислення власного досвіду дозволяє студенту досягти політичної зрілості. Такий перехід відбувається від початкової наївності до більш глибокого розуміння соціальних процесів.

Аналіз наукових джерел засвідчив недостатню увагу до інтеграції філософської рефлексії у практики розвитку політичної зрілості, особливо в умовах української вищої школи. Водночас недостатньо висвітлювалися механізми поєднання критичного мислення з виховними стратегіями громадянської освіти. Окремо варто зазначити, що питання формування політичної автономії особистості через діалогічні форми філософської комунікації залишалося малодослідженим. Також було помічено брак емпіричних моделей оцінювання рівня політичної зрілості, зумовленої освітнім середовищем.

Мета статті – теоретичне узагальнення ролі філософської рефлексії та критичного мислення у формуванні політичної зрілості учасників освітнього процесу у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. У філософському дискурсі політична зрілість традиційно розглядалася як ключова характеристика особистості. Вона визначається здатністю індивіда критично оцінювати політичну реальність, приймати обґрунтовані рішення та активно долучатися до суспільно-політичних процесів [3, с. 62]. Історичний аналіз цього поняття засвідчує його еволюцію – від пасивного «громадянського послуху» до активної суб'єктності. Дослідники все частіше акцентують увагу не лише на формальній обізнаності, а й на здатності особистості до філософсько-рефлексивного ставлення до політичних явищ.

Саме у філософії, на нашу думку, варто шукати глибинні основи для розуміння політичної зрілості як онтологічної якості. У межах гуманітарного знання політична зрілість постає не просто як функція раціонального мислення, а як результат тривалого процесу морального, світоглядного та соціального дозрівання особистості. Переконані, що лише через філософське осмислення таких фундаментальних понять, як свобода, відповідальність, справедливість і влада, можливо сформувати цілісне уявлення про політичну суб'єктність як життєву позицію.

У вищій освіті критичне мислення виходить за межі суто логічних операцій, стаючи інструментом формування автономної позиції здобувачів освіти щодо політичної дійсності. Навчання критичного мислення, на нашу думку, потребує системного педагогічного супроводу, що ґрунтується на цілеспрямованому розвитку аналітичних, аргументаційних та світоглядних компетентностей. Воно повинно враховувати не лише ознайомлення зі специфічними методиками аналізу інформації та побудови логічних висновків, а й формування здатності до формулювання власної позиції, її обґрунтування та ведення конструктивної дискусії. Розвиток світоглядних компетентностей, своєю чергою, дозволяє інтегрувати критичний підхід у загальну систему цінностей та поглядів здобувача освіти, сприяючи його цілісному розвитку як свідомого громадянина.

Згідно із сучасними дослідженнями, критичне мислення перетворюється не лише на інтелектуальний інструмент, а й на етичний орієнтир особистості. Авторі поточного дослід-

дження переконані, що формування критичного мислення забезпечує основу для сталого політичного самовираження та відповідальної участі в демократичних процесах. Аналіз освітньої практики засвідчує, що критичне мислення є не просто навичкою, а способом світосприйняття, що інтегрує когнітивні та аксіологічні аспекти. Здатність до виваженого судження, аргументованої незгоди та філософського сумніву становить фундамент активної громадянської позиції та запобігає маніпулятивному впливу в інформаційно-політичному середовищі.

Актуалізація рефлексивного потенціалу освіти можлива передусім у межах гуманітарних освітніх програм, де створюються умови для постійного діалогу суб'єкта з культурними смислами. Виходячи з осмислення сучасних освітніх практик, у праці Д. Кузьминської обґрунтовано, що рефлексія постає не лише інструментом самоспостереження, а й формою філософського пізнання, яке трансформує суб'єкта пізнання [8, с. 162]. У згаданому контексті впровадження рефлексивних діалогічних технологій, зокрема філософських дискусій, письмового самоаналізу та фасилітованих дебатів, можна розглядати в якості ефективних засобів формування політичної зрілості, що інтегрує інтелектуальні, етичні та екзистенційні виміри особистості.

У результаті міждисциплінарного аналізу [9; 10], здійсненого в межах дослідження, було обґрунтовано, що критичне мислення та філософська рефлексія становлять взаємопов'язані й комплементарні виміри цілісного педагогічного підходу до формування політичної зрілості. Відповідно до напрацювань сучасної наукової думки, критичне мислення виявляє деструктивно-аналітичний потенціал, що дозволяє розглядати політичні структури крізь призму раціонального сумніву, тоді як філософська рефлексія забезпечує смислове заглиблення в онтологічні основи політичної взаємодії. Згідно з позицією авторського колективу, саме синергія цих процесів уможливило становлення особистості, здатної до моральної відповідальності, світоглядної автономії та діалогу з владним дискурсом на підставі внутрішньо вмотивованих переконань.

У межах теоретичного узагальнення було виокремлено провідні педагогічні умови реалізації зазначеної моделі: світоглядно відкритий зміст навчання, наявність простору для смислової свободи учасників освітнього процесу та присутність фасилітуючого рефлексивного наставництва. На переконання дослідників, політична зрілість не репродукується автоматично разом із засвоєнням політичних знань, а формується як наслідок глибокої внутрішньої трансформації, опосередкованої критичним осмисленням соціальних практик і філософським переосмисленням власної суб'єктності в межах публічного простору.

У межах теоретичного аналізу критичне мислення розглядалося як феномен із подвійною функцією – когнітивною та етичною. У вищій освіті воно не обмежувалося роллю інструменту логічного аналізу, а набувало значення як чинник формування відповідального громадянського світогляду. Здатність до раціонального осмислення інформації поєднувалася з необхідністю морального оцінювання рішень, що приймаються у процесі пізнання. Саме таке поєднання когнітивної точності та етичної рефлексії можна прийняти як необхідну умову зрілого політичного мислення у структурі сучасної вищої освіти.

У науковій літературі можна прочитати, що розвиток критичного мислення потребував виходу за межі традиційної академічної раціональності. Від студентів вимагалось не лише вміння послідовно та неупереджено опрацьовувати аргументи, а й здатність враховувати соціальний контекст і наслідки прийнятих рішень. Зокрема, за спостереженнями Б. Уїлсона, саме інтеграція фактологічного аналізу з етичною відповідальністю уможливлювала глибше осмислення політичних процесів і запобігала їх поверхневій або маніпулятивній інтерпретації [6]. Згаданий тип мислення розцінювався як важливий складник

інтелектуальної автономії особистості та основи свідомої участі у громадському житті. У цьому сенсі критичне мислення в освітньому процесі набуває статусу не лише академічної навички, а й чинника суспільного впливу, що сприяв формуванню покоління випускників, яке орієнтується на цінності.

На думку авторів поточного дослідження, ефективне формування критичного мислення у здобувачів вищої освіти потребувало впровадження педагогічних стратегій, здатних виходити за межі репродуктивного навчання. У процесі теоретичної систематизації було виокремлено три ключові підходи, що зарекомендували себе в освітній практиці та науково-педагогічних дослідженнях. Передусім стратегія діалогічного навчання передбачала використання фасилітованих дебатів, сократичних семінарів, а також інших форм рефлексивної комунікації, що сприяли розвитку навичок аргументованого міркування, логічної послідовності та поваги до позиції опонента. Цей формат дозволяв студентам не лише опанувати техніку переконання, а й вчитися вести конструктивну полеміку, зберігаючи при цьому критичну дистанцію.

Другою важливою стратегією визначався аналіз кейсів, пов'язаних із реальними прикладами політичної практики. Відповідно до попередніх напрацювань, саме кейс-метод вимагав від студентів деконструювати приховані механізми політичного впливу, розпізнавати маніпулятивні технології, критично осмислювати їхню легітимність та вплив на громадську свідомість. У такий спосіб актуалізувалася аналітична компетентність, що тісно пов'язувалася з політичною обізнаністю.

Третім напрямом визначалися міждисциплінарні проекти, в яких інтегрувалися знання з філософської етики, політології та соціальної психології. Автори дослідження вважали доцільним у межах таких ініціатив формувати цілісний світогляд, орієнтований на осмислення взаємозв'язку між етичним судженням та політичним вибором. Вказаний підхід, на відміну від суто дисциплінарного навчання, сприяв розвитку здатності до комплексного бачення суспільних процесів.

Особлива увага приділялася оцінюванню не лише результатів мислення, а й самого процесу його формування. Ідеться про використання метакогнітивних портфоліо як інструменту саморефлексії студентів щодо власних інтелектуальних стратегій. У працях окремих дослідників наголошувалося, що за відсутності інституційної підтримки зазначені стратегії можуть перетворитися на формальні компоненти навчальних курсів, втрачаючи свою трансформаційну потенцію.

Таким чином, з огляду на викладене вище, можна констатувати, що роль критичного мислення у формуванні політичної суб'єктності є ключовою для подолання когнітивної пасивності, яка блокує розвиток громадянської активності. На основі положень, сформульованих А. Загорським, можна дійти висновку про те, що критичне мислення функціонує не лише як пізнавальна здатність, а і як захисний механізм проти інфантилізації політичної свідомості [4]. У цьому контексті воно сприяє розвінчання спрощених, стереотипних інтерпретацій природи влади, які часто нав'язуються масовими комунікаціями. Також критичне мислення стимулює формування настанови на усвідомлену участь в ухваленні суспільно значущих рішень, зокрема, через рефлексивну оцінку можливих наслідків політичних дій. Окрему увагу слід приділяти здатності критичного мислення підвищувати опір до популістської риторики, що апелює до емоцій, а не спирається на раціональний аналіз.

Філософське осмислення освітнього простору допомагає розрізнити два види рефлексії, що виявляються визначальними для формування політичної свідомості особистості. Екзистенційна рефлексія передбачає самодіагностику політичної ідентичності як базового елемента суб'єктного буття. Соціальна рефлексія, своєю чергою, орієнтує на

розуміння особистісного місця в політичному ландшафті. Згідно з підходом Д. Кузьминської [8], філософська рефлексія відрізняється від психологічної не лише за спрямуванням, а й за глибиною: вона передбачає концептуальне осмислення власних переконань через пошук ціннісного підґрунтя. Визначальним ядром цього процесу стають три категорії: свобода, відповідальність і справедливість, що в їх єдності задають смислову рамку політичної суб'єктності.

Практичне втілення філософської рефлексії в освітньому середовищі реалізується через низку спрямованих методичних рішень. Авторефлексія передбачає написання есе, у яких студент досліджує власні політичні упередження, розкриваючи внутрішні суперечності свого політичного мислення. Комунікативна рефлексія проявляється у філософських діалогах, присвячених проблематиці влади, політичного договору та моральної легітимації рішень. Критико-орієнтована рефлексія включає деконструкцію власних політичних ілюзій, що відкриває простір для формування більш автентичної політичної ідентичності. Як засвідчує дослідження Р. Пріми [3], ці практики знижують рівень політичного конформізму та сприяють усвідомленню потенціалу особистості як агента соціальних змін. Однак ми звертаємо увагу на обмеженість навчального часу, що ускладнює системну реалізацію рефлексивних підходів.

Університет у цьому сенсі виступає як специфічний хронотоп, де освітні та політичні координати поєднуються у структуровану цілісність. Академічна свобода відкриває можливість для практики відповідального самоврядування, що формує базові навички демократичного співжиття. Участь у публічних дискусіях сприяє опануванню культури політичного висловлювання, що вимагає чіткості позиції, здатності до аргументації та етичної відповідальності. Студентське самоврядування виконує роль прототипу громадянського суспільства, моделюючи процеси представництва, делегування та політичної участі [1]. Водночас ми зауважуємо, що без створення «рефлексійних зон» – дискусійних клубів, міждисциплінарних лабораторій, публічних форумів.

У межах теоретичного аналізу авторами запропоновано два інноваційні підходи до формування політичної зрілості в освітньому процесі. Перший із них полягає у створенні міждисциплінарних модулів, які передбачають поєднання змістів із суміжних галузей знання. Як приклад можна навести курс «Політична епістемологія», який інтегрує логіку, філософію політики та теорію аргументації. Як другий напрям запропоновано рефлексійно-проектну діяльність, суть якої полягає у створенні студентами соціальних ініціатив із подальшим аналізом власних помилок. Ефективність цих підходів пояснюємо необхідністю подолання дисциплінарної фрагментації знань, про що свідчать висновки сучасних освітніх досліджень [10].

У процесі аналізу також сформовано ключові умови, без яких політична освіта втрачає перетворювальний потенціал. До них належать: демократизація освітнього середовища (як відмова від авторитарних моделей педагогіки), легітимація політичної непевності (як визнання права на помилку і неоднозначність інтерпретацій), а також контекстуалізація знань (тобто актуалізація теоретичних положень через їхній зв'язок із поточними суспільними подіями). Автори акцентують увагу на тому, що ігнорування означених чинників призводить до редукції політичної освіти до механічного засвоєння регулятивних норм.

Слід зазначити, що формування критичного мислення розглядається як одне з ключових завдань сучасної шкільної освіти, оскільки саме в цей період закладається здатність учнів приймати виважені рішення та брати відповідальну участь у суспільному житті [11, с. 72]. Важливими навичками стають уміння аналізувати інформацію, розглядати різні точки зору, уникати поверхневих оцінок подій і впевнено орієнтуватися в інформаційному

середовищі, що вважається необхідною основою демократичного розвитку. Сучасні освітні підходи передбачають створення навчальних ситуацій, які стимулюють дослідницьку активність, розвивають здатність учнів до рефлексії та самостійного висловлення власних міркувань. Особливу роль у цьому процесі відіграє розвиток мовленнєвих навичок, адже саме через словесне оформлення думок учень усвідомлює власну позицію та поступово розширює межі пізнання. З функціональної точки зору інструментальні цінності проявляються як критерії та стандарти оцінювання під час вибору способів поведінки або конкретних дій, тоді як термінальні цінності слугують орієнтирами для визначення цілей діяльності та допустимих шляхів їх досягнення, що безпосередньо впливає на процес формування критично мислячої особистості [12, с. 5]. Водночас традиційні методи викладання, зосереджені на відтворенні готової інформації, часто обмежують критичне мислення, що підкреслює необхідність зміни педагогічної ролі вчителя у бік підтримки індивідуального пошуку та самовираження здобувачів освіти [13].

У новому ключі розглянуто й постать викладача, який із традиційного транслятора знань поступово перетворюється на «метафізичного посередника». Такий викладач має забезпечувати умови для відкритого діалогу між різними політичними позиціями, демонструвати власний досвід рефлексії та готовність захищати право студентів на радикальні сумніви. Разом із тим підкреслюється, що більшість фахівців в освітній сфері не мають необхідної підготовки для виконання цієї трансформованої ролі [7].

Отже, шляхом проведення теоретичного аналізу виявлено філософську рефлексію та критичне мислення як взаємопов'язані інструменти формування політичної зрілості учасників освітнього процесу у вищій школі. Було обґрунтовано, що лише за умови подолання дисциплінарної фрагментації, легітимації сумнівів і створення демократичного освітнього простору можлива поява глибокого розуміння політичних процесів. Наголошувалося на необхідності переосмислення ролі викладача як фасилітатора діалогу й носія рефлексивного досвіду. Зроблено висновок про те, що ефективна політична освіта у вищій школі потребує не лише інституційних змін, а й глибинної трансформації педагогічної культури, в якій критичне осмислення реальності виступає засобом особистісного й громадянського дозрівання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного теоретико-аналітичного дослідження ми систематизували основні стратегії формування політичної зрілості через розвиток критичного мислення у вищій школі. Було доведено, що філософська рефлексія є необхідною умовою подолання когнітивної пасивності, а критичне мислення забезпечує активне включення здобувачів освіти в осмислення політичної реальності. Ми встановили, що ефективність освітніх стратегій значною мірою залежить від характеру взаємодії між викладачем і студентом, рівня демократизації академічного простору та здатності педагогічної моделі інтегрувати міждисциплінарні, рефлексійні та практико-орієнтовані підходи.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо у розробленні емпіричних індикаторів політичної зрілості, які могли б забезпечити кількісну оцінку динаміки формування критичного мислення в освітньому процесі. Актуальними залишаються вивчення ефективності трансдисциплінарних модулів у підготовці майбутніх громадян, аналіз ролі освітніх технологій у моделюванні політичних дилем, а також дослідження впливу викладацької рефлексії на трансформацію політичної свідомості студентства.

Список використаної літератури

1. Ємельянова Ю. Проблематика соціально-філософського складника вищої освіти: український аспект. *Sociological Studios*. 2021. № 2(19). С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-02-14-20>
2. Соціально-психологічні основи реінтеграції молоді в умовах трансформаційного соціуму : монографія / О. О. Блискун, Н. Є. Завацька, М. В. Тоба, Т. В. Комар, О. О. Лукашов ; за наук. ред. О. О. Блискун, Н. Є. Завацької. Київ : ПВТП «LAT&K», 2023. 295 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/18264> (дата звернення: 04.08.2025).
3. Фурман А. В. Критичне мислення як стратегічна мета гуманітарної освіти. *Освіта і управління*. 2017. Т. 20, № 2. С. 23–29.
4. ПрімаР. Виховання соціальної зрілості особистості у науковому дискурсі. *New Pedagogical Thought*. 2024. № 117(1). С. 60–64. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2024-117-1-60-64>
5. Загорський А. Пласт як школа громадянської зрілості та осередок самоусвідомлення особистості в умовах сучасної України. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри квітальної взаємодії* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 30 квітня 2025 р. Тернопіль : ЗУНУ, 2025. С. 321. URL: <https://surli.cs/fqyту> (дата звернення: 04.08.2025).
6. Поліщук О. С., Дудченко В. С. Педагогіка духовності в умовах спеціальної освітньої діяльності крізь призму філософії освіти. *Інклюзія і суспільство*. 2022. № 2. С. 33–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/inclusion-society-2022-2-5>
7. Wilson B. B. Disorientation as a learning objective: applying transformational learning theory in participatory action pedagogy. *Journal of Planning Education and Research*. 2024. Vol. 44, No. 1. P. 457–468. DOI: <https://doi.org/10.1177/0739456X20956382>
8. Applin S. Priming students for foundational learning by investigating foundational assumptions: a critical thinking framework. *Teaching Sociology*. 2024. Vol. 52, No. 3. P. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.1177/0092055X231222276>
9. Кузьминська Д. Ідея креативної рефлексивності та її психологічне обґрунтування. *Психологія і суспільство*. 2024. № 1(89). С. 159–170. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/1248> (дата звернення: 04.08.2025).
10. Усанова Л., Усанов І., Штепа О. Формування критичного мислення в системі компетентнісної підготовки фахівців. *Українська професійна освіта = Ukrainian Professional Education*. 2024. № 16. С. 48–55. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314293>
11. Маринець Н. В., Кондратюк-Антонова Т. В., Поліщук Н. В. Роль освіти у формуванні процесу пізнання: філософський аналіз. *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 185–192. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.22>
12. Горбань О., Федюк В. Критичне мислення як основа сучасних освітніх підходів у формуванні особистості учня. *Educological Discourse*. 2021. № 4(35). С. 66–83. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.45>
13. Горбань О. В., Купрій Т. Г., Овсянкіна Л. А. Трансформація консолідуючих ціннісних орієнтацій сучасного українського студентства. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1–2(24–25). DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.121>
14. Horban O., Maletska M. Videogames as means of increasing students motivation. *The Modern Higher Education Review*. 2019. № 4. P. 66–74. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2019.4.8>

PHILOSOPHICAL REFLECTION AND CRITICAL THINKING AS MEANS OF FORMING POLITICAL MATURITY IN HIGHER EDUCATION STUDENTS

Oleksandr Horban

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Philosophy and Religious Studies
Bulvarno-Kudriavska Str., 18/2, 04053, Kyiv, Ukraine*

Svitlana Vintoniv-Bakharieva

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Philosophy and Religious Studies
Bulvarno-Kudriavska Str., 18/2, 04053, Kyiv, Ukraine*

Leonid Panasiuk

*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Political Science and Sociology
Bulvarno-Kudriavska Str., 18/2, 04053, Kyiv, Ukraine*

The article examines the interdependence of philosophical reflection and critical thinking in fostering political maturity among higher education students. In the context of the transformation of democratic societies and the growing threats of cognitive manipulation by media and political actors, the problem of developing the ability for independent political thought has gained particular relevance. The conducted literature review reveals an insufficient conceptualization of the phenomenon of political maturity in educational discourse, which necessitates a philosophical understanding of the mechanisms of its formation. The aim of the study is to clarify how critical thinking functions as a tool for overcoming infantilized political consciousness and what educational conditions contribute to the development of political subjectivity. It is shown that the formation of political maturity is a result of overcoming cognitive passivity through engaging students in reflective-dialogical educational practices. The potential of transdisciplinary modules and project activities as effective pedagogical strategies is analyzed. Emphasis is placed on the significance of democratizing the educational environment, contextualizing knowledge, and legitimizing errors as a resource for development. The study's result is a theoretical generalization of key conditions, institutional and substantive factors, as well as cognitive-communicative mechanisms for forming a critically thinking, politically mature personality in the higher education system. A philosophical understanding of the educational process as a space for the formation of political subjectivity through reflection, dialogue, and the experience of autonomous thinking has been carried out. It is substantiated that political maturity is formed not only through the acquisition of knowledge but primarily through involvement in practices of meaning-making, discussion, and responsibility for decisions made. Prospects for further research include the creation of valid indicators of political maturity, capable of visualizing the level of formation of independent political thinking in students. A necessary stage of further scientific inquiry is identified as the empirical study of the effectiveness of individual pedagogical approaches (in particular, transdisciplinary modeling, reflective-project methods, inter-positional dialogue). The need for a deeper analysis of the transformation of the pedagogical role of the lecturer is also outlined: from a bearer of ready-made knowledge to a facilitator of critical consciousness, from a transmitter of information – to a metaphysical mediator between the logic of theory and the ethics of action.

Key words: critical thinking, political consciousness, higher education, reflective culture, transdisciplinary approach, educational environment, pedagogical interaction.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025